

ชื่อเรื่อง รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อประชาชนในเขตอีสานใต้

ชื่อผู้แต่ง เครือจิต ศรีบุญนาถ และคณะ

ปี พ.ศ. 2553

บทคัดย่อ

รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตอีสานใต้ ในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ บ้านคาบเหนือ ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ บ้านโตนงไต้นนอก ตำบลหนองอึ่ง อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ บ้าสวายสอ ตำบลนิคม อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชนและปัจจัยที่ส่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในเขตอีสานใต้ 2) หากรอบเกณฑ์ตัวชี้วัดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตอีสานใต้ และ 3) หารูปแบบ เนื้อหา กระบวนการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตอีสานใต้ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิควิจัยและพัฒนา (PR&D) ที่ประชาชนเป็นผู้วิจัยด้วยตนเอง ใช้เทคนิค AIC เทคนิค SWOT จัดทำแผนแม่บทชุมชน การจัดเวทีสรุปผล วิเคราะห์ สังเคราะห์ผล ผลการศึกษาบริบทชุมชนคาบเหนือพบว่า ในอดีตที่ตั้งชุมชนเป็นเส้นทางผ่านระหว่างเมืองสุรินทร์เข้าสู่ประเทศกัมพูชา สภาพหมู่บ้านมีแหล่งน้ำใหญ่ที่เกิดจากเทือกเขาดงรัก ซึ่งเป็นจุดต้นกำเนิดของห้วยอำปิล และห้วยระหาร ทำนาเป็นอาชีพหลักมีอาชีพเสริมตามความถนัดของแต่ละครัวเรือน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเหนียวแน่น มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นทุนทางปัญญา และทุนทางสังคมของชุมชน มีการสืบทอดรูปแบบการปกครองยาวชนสู่ความเป็นผู้ใหญ่ด้วยคำสอน ปัจจุบันมีการแห่ครองตามนโยบายของรัฐ ผู้นำชุมชนที่ถูกคัดเลือกต้องมีคุณธรรม มีภาวะผู้นำชุมชนโตนงไต้นนอกพบว่าในอดีตเป็นกลุ่มที่เคลื่อนย้ายจากเขตอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ นับถือผีสายตากะจ๊ะ ใช้ภาษาส่วยในวิถีชีวิตประจำวัน มีวัฒนธรรมแวดล้อมใกล้เคียงกับกลุ่มที่ใช้ภาษาลาว จึงรับอิทธิพลของวัฒนธรรมลาว มีพิธีกรรมการละเล่นผีฟ้า ผีแถน เล่นบั้งไฟ ชุมชนโตนงไต้นนอกอาศัยอยู่บริเวณที่ราบลุ่มทางฝั่งใต้ของแม่น้ำมูล มีความสามารถในการหาของป่าปรับตัวตามสภาพพื้นที่ลุ่ม รู้วิธีการหาปลา ถนอมอาหาร ใช้ต้นกกทอเสื่อมานานจนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชน ใช้ฝิ่ปูตาตุแล่น้ำ ป่า บ้าน เชื้อในฝิ่บรรพบุรุษ ซึ่งสัมพันธ์กับผีแถนหรือผีฟ้า มีวัดเป็นศูนย์กลางทางสังคม และวัฒนธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นสัญลักษณ์ความเชื่อเชื่อมโยงคนเมืองกับชุมชนให้เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างกลมกลืน ใช้ป่า ห้วย และริมแม่น้ำมูลเป็นพื้นที่เลี้ยงควาย และเป็นแหล่งอาหารของชุมชน ส่วนการทำนายังประสบภัยจากธรรมชาติ เพราะพื้นที่ใกล้ทามมีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก และชุมชนสวายสอพบว่า ที่ตั้งหมู่บ้านมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มมีป่าโปร่งสลักับทุ่งหญ้า และมีแม่น้ำมูล กุดต่างๆ มากมายมีวัฒนธรรมในการจรรโลงจิตใจ ให้มีความงดงามตามหลักศาสนา ประเพณี พิธีกรรม แนวคิด ความเชื่อ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างหลากหลาย มีวัดสว่างศรีบุญเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีอาชีพเสริม เช่น เลี้ยงสัตว์ การทอผ้าไหม การทำตุ๊กตาไหมพรม ประมงน้ำจืด ปลุกพืชผักขาย รับจ้างทั่วไป ปัจจุบันต้องการตลาดในการขายสินค้า มีเครือข่ายการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง และมีการบริหารจัดการอย่างมีระบบ มีการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ผ่านผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชนถ่ายทอดเป็นรุ่นสู่รุ่น ในปัจจุบันมีการช่วยเหลือพึ่งพากันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ มีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้น เพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกและมีบทบาทในการบริหารจัดการหมู่บ้านของตนเอง ผลการหากรอบ เกณฑ์ ตัวชี้วัดใน 3 พื้นที่ พบว่าบ้านคาบเหนือมีภาพฝันของชุมชน คือ

“พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนบ้านคาบเหนือให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีแบบพอเพียง” บ้านโต้งโต้นนอก มีภาพฝันของชุมชน คือ “ชุมชนอยู่แบบพอเพียง ชุมชนเข้มแข็ง ไม่เป็นหนี้สินมีคุณภาพชีวิตที่ดี” และบ้านสวายสอ มีภาพฝันของชุมชน คือ “ชุมชนไม่เป็นหนี้สิน มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และมีคุณภาพชีวิตที่ดี” การหาเกณฑ์ใน 3 พื้นที่ พบว่า ได้เกณฑ์ 5 ด้าน คือ “ด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ และด้านการปกครอง” ส่วนการหาตัวชี้วัด พบว่า บ้านคาบเหนือมี 24 ตัวชี้วัด บ้านโต้งโต้นนอกมี 28 ตัวชี้วัด บ้านสวายสอมี 21 ตัวชี้วัด คนในชุมชน 3 พื้นที่ได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำร่วมวิจัย โดยใช้กลยุทธ์พัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ความร่วมมือจากหลายส่วนแบบพหุภาคี และได้ร่วมกันค้นหาทุนทางปัญญา ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากร และได้เห็นคุณค่าของทรัพยากรน้ำ ป่า ว่าเป็นที่ให้ชีวิต มองเห็นคุณค่าของธรรมชาติและสรรพสิ่งรอบตัวที่จะนำมาจัดการใหม่ให้เกิด มูลค่าเพิ่มที่เน้นการพึ่งตนเองตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และได้วางแผนคิดค้นแนวทางที่จะแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมทั้งระดับปัจเจกชน ระดับครัวเรือน และระดับชุมชน โดยใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไป ส่วนด้านบริบทชุมชนได้ค้นพบกระบวนการมีส่วนร่วมที่ช่วยให้วางแผนกลยุทธ์และหาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาตัวเองได้ ได้ทีมวิทยากรกระบวนการการมีส่วนร่วมค้นหาตัวชี้วัดจัดทำแผนเพื่อจะนำไปทดลองปฏิบัติ และได้กรอบหรือภาพฝันร่วมกัน ได้เกณฑ์และได้ตัวชี้วัดของคนในชุมชนที่จะเป็นแนวทางในการพัฒนาต่อไป ผลการขับเคลื่อนโครงการด้านสังคมและวัฒนธรรมชุมชนใช้วัฒนธรรมเดิมเสริมภูมิปัญญาสร้างพลังต่อสู้กับกระแสความทันสมัยที่เข้าสู่ชุมชน ดำเนินงานได้ผลสัมฤทธิ์เป็นรูปธรรม ด้านเศรษฐกิจ มีการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้โดยการรวมกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมีพลังต่อรองกับระบบสถาบันการเงินได้ มีการเรียนรู้การบริหารจัดการรายรับรายจ่ายของครัวเรือน ผลกำไรจากการออมทรัพย์เกิดเป็นผลผลิตตอบแทนสังคม ชุมชนมีศักยภาพพัฒนาเศรษฐกิจด้วยฐานการเงินที่ได้รับจากการวางแผนที่ดีและเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของสังคมได้อย่างสมดุล มีการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อสร้างฐานเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ชุมชนนำภูมิปัญญาวัฒนธรรมความเชื่อมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ในการผลิตข้าวไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ด้านการปกครอง ผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำ บริหารจัดการแก้ปัญหาในชุมชนได้ สามารถรองรับโครงการจากหน่วยงานอื่นที่เข้าสู่ชุมชนจนเกิดการพัฒนายั่งยืนและเข้มแข็งขึ้น ผลการหารูปแบบ เนื้อหา กระบวนการ ได้รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่ง ชุมชนใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาจิตสำนึก เพื่อหาข้อมูล ทำยุทธศาสตร์ ทำแผนพัฒนาตนเอง โดยมีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการชีวิต จัดการทรัพยากร จัดระบบเศรษฐกิจสังคมของชุมชน มีคณะกรรมการที่คัดเลือกจากคนใจชุมชน มีสถานที่ให้คนในชุมชนประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำงานร่วมกัน มีคณะกรรมการที่เป็นผู้แทนจากคนในชุมชน มียุทธศาสตร์กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่คนในชุมชนเป็นผู้วิจัยเอง (PR&D) ค้นหาแบบคุณค่าจากภูมิปัญญาดั้งเดิม มาบูรณาการแบบองค์รวมเชื่อมโยงกับฐานการเรียนรู้ การวางแผน การดำเนินการ ใช้พลังทางสังคมขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปของเครือข่าย นำมาประยุกต์ใหม่ตามบริบทของท้องถิ่น เน้นการพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีเนื้อหาของกระบวนการเรียนรู้ การจัดการตามบริบทของชุมชนคาบเหนือ เนื้อหาเป็นแบบองค์รวมบูรณาการพัฒนาทุนท้องถิ่นทุกด้าน มีกระบวนการ ดำเนินการร่วมมือระหว่างคนนอก (ผู้วิจัยและทีม) และชุมชน ใช้ระเบียบวิธีวิจัย “ประชาธิปไตยและพัฒนา” (PR&D) ที่ประชาชนเป็นผู้วิจัย โดยประชาชน เพื่อประชาชน มีกระบวนการดำเนินการ

11 ขั้นตอน ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องมีหลักการ หลักคิด แรงจูงใจ และแรงบันดาลใจ มีการร่วมวางแผน ยุทธศาสตร์ แผนแม่บท เรียนรู้ชุมชนเข้มแข็งตัวอย่าง มีกระบวนการช่วยให้ชุมชนแก้ไขปัญหาตนเองได้ กระบวนการมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนพบกับความพอเพียงเกิดความเข้มแข็ง ได้ทบทวนการกระบวนการทำให้แผนแม่บทชุมชนขับเคลื่อนตามเป้าหมาย และประสบผลสำเร็จในระดับปัจเจก ระดับครอบครัว และระดับชุมชน ได้รูปแบบเนื้อหา กระบวนการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนคาบเหนือ โต่งไต้้นนอกและสวายสอ ผลจากกระบวนการวิจัยทำให้ได้ปรัชญาแนวคิด คือ “การพึ่งตนเองได้ทำให้มีชีวิตอยู่อย่างพอเพียงและเข้มแข็ง” และได้ยุทธศาสตร์คือ “พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนต้องให้คนใจชุมชนคิด วางแผน ทำ และวิจัยโดยใช้กลยุทธ์พัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านกิจกรรมการปฏิบัติ” ผลการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนคาบเหนือ โต่งไต้้นนอก และสวายสอและเป็นตัวแบบให้ชุมชนอื่นนำไปปรับใช้ตามบริบทของตนเอง ซึ่งส่งผลไปถึงการวางแผนการพัฒนาประเทศต่อไป